जात्याख्यायामेकस्मिन् बहुवचनमन्यतरस्याम् । (५८/८१७)

[1]अशिष्यम् इति निवृत्तम् । [2]जातिर्नामायमेकोऽर्थः । तदभिधाने एकवचनमेव प्राप्तमत इदमुच्यते । [3]जातेराख्या जात्याख्या । [4]जात्याख्यायामेकस्मिन्नर्थे बहुवचनमन्यतरस्यां भवति । जात्यर्थो[5] बहुवद् भवति इति यावत् । तेन तद्विशेषणानाम[6]जातिशब्दानामपि सम्पन्नादीनां बहुवचनमुपपद्यते । [7]सम्पन्नो यवः, सम्पन्ना यवाः । सम्पन्नो व्रीहिः, सम्पन्ना व्रीहयः । पूर्ववया ब्राह्मणः प्रत्युत्थेयः, पूर्ववयसो ब्राह्मणाः प्रत्युत्थेयाः । जातिग्रहणं किम् ? देवदत्तः । यज्ञदत्तः । [8]आख्यायाम् इति किम् ? [9]काश्यपप्रतिकृतिः काश्यपः । भवत्ययं जातिशब्दो न त्वनेन जातिराख्यायते । किं तर्हि ? [10]प्रतिकृतिः । एकस्मिन् इति किम् ? व्रीहियवौ ।

[२२] सङ्ख्याप्रयोगे प्रतिषेधो वक्तव्यः । (म. भा. १.२३०)

एको[11] व्रीहिः सम्पन्नः[12] सुभिक्षं करोति ॥

अस्मदो द्वयोश्च । (५९/८१८)

[13]अस्मदो योऽर्थस्तस्यैकत्वे द्वित्वे च बहुवचनमन्यतरस्यां भवति । अहं ब्रवीमि, वयं ब्रूमः । आवां ब्रूवः, वयं ब्रूमः ।

[२३] [14]सविशेषणस्य प्रतिषेधो वक्तव्यः ।

अहं देवदत्तो ब्रवीमि । अहं गार्ग्यो ब्रवीमि । अहं [15]पटुर्ब्रवीमि (म. भा. १.२३०)[16] ।

[२४] [14]युष्मदि गुरावेकेषाम् ।

त्वं मे गुरुः, यूयं मे गुरवः[17] ॥

फल्गुनीप्रोष्ठपदानां च नक्षत्रे । (६०/८१९)

चकारो द्वयोः इत्यनुकर्षणार्थः । फल्गुन्यो[18]र्द्वयोः प्रोष्ठपदयोश्च द्वयोर्नक्षत्रयोर्बहुवचन[19]मन्यतरस्यां भवति । कदा पूर्वे फल्गुन्यौ, कदा पूर्वाः फल्गुन्यः । कदा पूर्वे प्रोष्ठपदे, कदा पूर्वाः [20]प्रोष्ठपदाः । नक्षत्रे इति किम् ? फल्गुन्यौ माणविके[21] ॥

छन्दसि पुनर्वस्वोरेकवचनम् । (६१/३३८७)

अन्यतरस्याम् [22]इत्यनुवर्तते । द्वयोर्द्विवचने प्राप्ते[23] पुनर्वस्वोश्छन्दसि विषये एकवचनमन्यतरस्यां भवति । 'पुनर्वसुर्नक्षत्रमदितिर्देवता' (मै. सं. २.१३.२.) । 'पुनर्वसू [24]नक्षत्रमदितिर्देवता' (तै. सं. ४.४.१०) । नक्षत्रे इत्येव । पुनर्वसू माणवकौ । [25]छन्दसि इति किम् ? पुनर्वसू इति ॥

---

1. वाक्यमिदं नास्ति ब. क. ड. फ. ह. 2. जातिर्नामापरो ब, एकार्थः ह. 3. जातिराख्या फ. 4. तस्यां क.ड.ह. 5. वा इत्यधिकम् फ. 6. अजातिशब्दानाम् नास्ति ह. 7. संपन्नः–यवाः नास्ति ह. 8. आख्याग्रहणं क. ड. ह. 9. काश्यपस्य प्रतिकृतिः ग. 10. प्रकृतिः ह. 11. यो इत्यधिकम् ब. 12. किम् इत्यधिकम् ग. 13. अस्मद एकत्वे अ. ब. क. ड. फ, अस्मदः प्रयोगे ग. 14. एते वार्तिके न स्तः अ. 15. पटु ब्रवीमि ब, बटुर्ब्रवीमि क. ह, साधु ब्रवीमि ग. 16. अहं पण्डितो ब्रवीमि इत्यधिकम् क. ड. फ. 17. इति इत्यधिकम् फ. 18. द्वयोः नास्ति ड. 19. अन्यतराणाम् ब, इति ग. 20. प्रोष्ठपादाः फ. 21. माणवकौ क. ड. 22. इति वर्तते अ. क. ड. ह. 23. एकवचनं विधीयते इत्यधिकम् अ. 24. नक्षत्रे अदिती देवते अ, नास्ति ब. क. 25. छन्दसि इति––इति नास्ति अ. क. ड. फ.